

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

ББК 63.3 (4 Пол)
УДК 94 (438).03

Ірина Тимар

“ПОЛОВЕЦЬКІ” СЮЖЕТИ В “АННАЛАХ” ЯНА ДЛУГОША: ПОХОДЖЕННЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВЧА ЦІННІСТЬ

Стаття присвячена походженню повідомлень про половців-кунів у “Анналах” польського наратора XV ст. Яна Длугоша. Досліджено зв'язок інформації компільованої праці автора з іншими середньовічними джерелами. Встановлено цінність длугошевих свідчень для вивчення історії половців та їх взаємовідносин з Руссю, Угорщиною і Польщею.

Ключові слова: половці, кумани, Ян Длугош, джерело, зв'язок, літопис, “Втрачена хроніка”.

Серед польських середньовічних праць найбільше інформації про половців містять “*Annales seu Chronicae incliti Regni Poloniae*” (“Анналі або ж хроніки славного королівства Польського”) Яна Длугоша (*Ioannis Dlugossi*, 1415–1480). Відомо, що автор був людиною релігійною й описував події з позиції світогляду католицького духівника. Звичайно, в його роботі присутня тенденційність, на що історики вказували ще наприкінці XIX ст. [2, s. 164]. Крім того, що стосується використання ним іноземних джерел, досліджено, що Ян Длугош “приспосовував” їх до своєї праці. Його завданням було з однієї сторони висвітлити історію сусідів, але при цьому не перебільшити обсяг цих повідомлень порівняно до “польських”. Тому запозичені з іноземних джерел свідчення “Анналів” суттєво zdeформовані [14, s. 107]. Втім, у нашому випадку вони варті спеціального аналізу.

Із 12 томів роботи у 3–8 частинах значна увага присвячена історії Русі, втім її відноsinам з половцями, а також, в дещо меншій кількості, життю кунів (sic!) в Угорському королівстві. У статті поставлено за мету дослідити походження “половецько-куманських” повідомлень “Анналів”, зіставивши інформацію Я. Длугоша з іншими джерелами. Шляхом компаративного аналізу варто визначити ступінь цінності його твору до вивчення половецької історії у країнах Центрально-Східної Європи.

Польським дослідником Станіславом Соліцьким (*Stanislaw Solicki*, 1964) статистично підраховано кількість “іноземних” повідомлень Я. Длугоша. Із загального числа його 3615 записок 1431 присвячено сусідам. Друге чільне місце після чехів відведено історії угорців (264 повідомлення, у відсотках – 7,3% з усього тексту або 18,4% відносно іноземних повідомлень). “Руські” нотатки посідають сьоме місце – 135 згадок (3,7% з усього тексту, 9,4% – з іноземних) [15, s. 6; 14, s. 109]. Нами виділено загальну кількість згадок половців-кунів у “Анналах” Я. Длугоша – їх всього 46 (1,9% від усього тексту чи 3% від кількості іноземних згадок, з них лише одна під 1081 р. стосується половців та Польщі). З них “куманських” відомостей до угорської історії – 9 (0,25% від усього тексту або 0,6% – іноземних згадок) та 37 “половецько-руських” (1% від усього тексту і 2,6% – іноземних повідомлень).

Визначити джерела цих 46 записів не складно. Так, проблема походження інформації длугошевих “Анналів” викликає дискусії в історіографії не одне десятиліття. Відомо, що автор користувався не лише польськими, а й з іноземними джерелами. Серед них, зокрема, були якісь невідомі літописи. Я. Длугош спеціально вчився “руської” мови при написанні відповідних частин праці задля її довершеношого вигляду. Про це він сам зауважив у вступі, додаючи, що почав вчити “руську” мову вже в поважному віці, “маючи сиву голову” (“*Unde et ob eam rem cano iam capite ad perdiscendum literas Ruthenas me ipsum appuleram, quatenus historie nostre series crassior redderetur*”) [4, p. 62; 7, s. 77].

Ще наприкінці XIX ст. польський історик Александр Семкович (*Aleksander Semkowicz*, 1850–1923) вважав, що джерелами “руських” (відповідно й “русько-половецьких” – *I. T.*) повідомлень історика XV ст. до 1112 р. був літопис Нестора, впродовж 1117–1239 рр. – літописи його продовжувачів, зокрема – Лаврентіївський, Троїцький та Радзивіловський, а після 1239 р. – літопис, “близький Іпатіївському та Волинському зводам” [13, s. 53–54]. Окремо дослідник виділив групу повідомлень про Русь, котрі не знайшли відображення у літописах, і назвав це невідоме джерело “*Перемиським*” літописом [13, s. 53].

Російський дослідник літописання Олексій Шахматов (1864–1920) вважав, що з точністю вказати на звід, котрий став джерелом “руських” відомостей Я. Длугоша неможливо, однак беззаперечним визнавав започаткування з цього зводу ряду московських і новгородських літописів. Цим джерелом він назвав Загальноруський літописний звід 1493 р., на основі котрого писалися й інші наративи, тому значна частина статей Я. Длугоша віддзеркалюється в основних руських літописах [27, с. 247]. О. Шахматов погоджувався з А. Семковичем, що невідомі літописам повідомлення бралися з неучілилого джерела, котре назвав “*Галицьким*” літописом, вважаючи його найдавнішим зводом [27, с. 253]. При цьому російський історик виключив можливість використання Я. Длугошем інших джерел з історії Русі XII–XIII ст., окрім названих зводу 1493 р. та Галицького літопису [27, с. 249]. О. Шахматов вважав, що попри подібність у деяких місцях текстів польського автора з руськими наративами, автор фізично міг жити не більше 3–4 літописів [27, с. 246].

Учень А. Шахматова Євгеній Перфецький (*Evgenij Perfeckij*, 1888–1947) також вважав, що польський хроніст використав якийсь власний літописний текст, назвавши його слідом за А. Семковичем “*Перемиським*” [12, s. 24]. Радянський джерелознавець Михайло Тихомиров (1893–1965) в результаті порівняння повідомлень Я. Длугоша з не узгодженими між собою літописами дійшов висновку про існування у нього південноруського джерела київського походження з “особливою традицією”, давнішого за “*Повість временних літ*” (далі – ПВЛ) і Новгородський I літопис [26, с. 235]. Радянський історик Юрій Лимонов (1933–2006) зазначав, що джерело Я. Длугоша близьке до Московського зводу 1480 р. за текстом і стилем, але не ідентичне йому. Тому вчений припустив, що через “*Аннали*” до нас дійшов не учілилий, датований 60-ми рр. XV ст., звід. Іншим руським джерелом польського хроніста, згідно Ю. Лимонова, був якийсь західноруський літопис [23, с. 10–11]. Російський дослідник Борис Клосс (* 1933) писав, що до середини XII ст. основним джерелом для Я. Длугоша був південноруський літопис, близький Іпатіївському. Аж до початку XIII ст. в “*Анналах*” простежується ряд відомостей, аналогічних чи близьких Лаврентіївському; “читається” зв’язок із Радзивіловським літописом та рядом Новгородсько-Софійських. У результаті дослідження, історик констатував наявність у руках Я. Длугоша двох руських літописів: Південноруського зводу першої третини XIII ст., відредагованого в інтересах смоленських князів, та Смоленського літописного зводу, в основу котрого лягли Радзивілівський та Софійський [20, с. 47–52].

Польський дослідник Ян Домбровський вважав, що Я. Длугош користувався початковою редакцією ПВЛ та Лаврентіївським літописом, а складність його ідентифікації пов’язана з тим, що руські наративи він використовував побіжно, не розумів їхньої хронології, а тому помилково комбінував повідомлення літописів [3, s. 226]. Однозначно відповісти, котрим руським джерелом користувався польський історик XV ст. історикам досі не вдалося, однак схожість інформації, а в деяких випадках навіть ідентичність його текстів з літописами свідчить про використання ними спільного джерела (див. таблицю № 1).

“Угорські” (відповідно “угорсько-куманські” – *I. T.*) записки Я. Длугоша, на думку А. Семковича, походили з “*Угорсько-польської хроніки*” (“*Chronicon Hungarico-Polo-*

nicum”), але головним його джерелом була неучілена хроніка, практично дослівно переписана Іоанном Турочі (*Johannes de Thurocz*, 1435–1488) та автором “Хроніки з Буди”, теж відомих авторів [13, s. 63]. Я. Домбровський зазначив, що з угорських джерел він користувався не збереженим давнім протографом угорських хронік, а також “Житієм Святого Стефана” та вже згаданою “Угорсько-польською хронікою” [3, s. 228].

При зіставленні “куманських” записок Я. Длугоша з іншими джерелами, нами виявлено подібність його повідомлень з “Композицією угорських хронік XIV ст.” (“*Chronici Hungarici composition saeculi XIV*”) та дещо пізніше написаними угорськими “Хронікою з Буди” й “Хронікою Угорців” І. Турочі (“*Chronica Hungarorum*”). Інші ж деякі відомості співпадають з польськими “Анналами Траסקи” (“*Rocznik Traski*”) та “Чеською хронікою Пулкаві” XIV ст. (“*Pulkavy Kronika Ceska*”) (див. таблицю № 2).

Обмежений обсяг статті не дозволяє детально зіставити усі “половецько-куманські” згадки Я. Длугоша з іншими джерелами, тому результати аналізу наведено в таблиці № 2. Як видно, інформація не у всіх записках тотожна. Зіставлення показує, що ряд повідомлень мають суперечливе походження, можливо – наслідок допущеної при переписуванні помилки. Суть суперечностей – у приписуванні половцям невластивого їм союзницького ставлення до різних ворогуючих сторін. Воно наче присутнє і в Я. Длугоша, і в літописах, де при цьому однаково передано перебіг події. Часом польський історик XV ст. нотує половців у битвах, факти чого літописцям не відомі і т. п. Однак, разом з тим здебільшого можна говорити саме про однакове походження повідомлень як для “Анналів”, так і руських наративів, що, відповідно, послаблює автентичність повідомлень Я. Длугоша. Ті за своєю інформативністю не вносять суттєво нових відомостей. При цьому свідомі чи несвідомі помилки й домисли автора дозволяють певною мірою “зануритися” у його світогляд та світосприйняття станом XV ст., принаймні частково зрозуміти ставлення до кочівників, про котрих, на нашу думку, мало знав достеменного. Припускаємо, що йому, на відміну про походження татар, не було відомо про термінологічну тотожність та племінну спорідненість “куманів” з “половцями”. Про це свідчить відсутність плутанини етнізмів “половці” й “кумани” при застосуванні в першому випадку при описі “руських” подій, в іншому – “угорських” [6, p. 81; 10, s. 101].

Однак, “Аннали” Я. Длугоша подекуди містять згадки, цінність котрих значно вища. Йдеться про повідомлення, аналогів котрим не вдалося віднайти в жодному іншому джерелі. Ще наприкінці XIX ст. німецький дослідник польських хронік Генріх Зейсберг (*Henryk Zeissberg*, 1838–1899) зазначив, що той “користувався з нотаток, на сьогодні не відомих анналів”, хоча й не сказав, яких саме [16, s. 140–142]. Пізніше А. Семкович на цій підставі згрупував усі відомості Я. Длугоша, джерела котрих залишилися не встановленими [13, s. 42–50].

Спробу реконструкції найоб’ємнішого невідомого джерела здійснив наприкінці XX ст. польський історик Герард Лябуда (*Gerard Labuda*, 1916–2010), назвавши його “Втраченою хронікою” (“*Zaginiona Kronika*”). Згідно висновків дослідника, ряд повідомлень Я. Длугоша датованих 1182–1260 рр., не відображені в жодних інших наративах, той почерпнув саме із цієї хроніки, авторство якої мало б належати краківському братові-домініканцю Вінцентію з Кельчи (*Vincentius de Kielcza*, 1200–1262) [11, s. 164–171]. Більшість повідомлень “Втраченої хроніки” стосується подій першої половини XIII ст. у так званій Малій Польщі (*Polonia Minor*) і відносин місцевих князів з Руссю й Угорщиною [11]. Дослідження, запозичених Я. Длугошем із цього наративу “половецьких сюжетів”, можуть допомогти побачити ще одне на сьогодні не збережене джерело інформації про *imago* степовиків у середньовічній Малій Польщі, втім передане “Анналами”.

Серед ймовірно запозичених із “Втраченої хроніки” Я. Длугошем “половецьких” епізодів, розміщений у шостій книзі “Анналів” фрагмент, датований 1208 р. Автор по-

відомляє про вступ руського князя Мстислава Мстиславовича, неслучно названого Удатним (1180–1228) до Галича разом із половцями [5, р. 205; 9, s. 255] та загибель під стінами галицького замку невідомого жодному руському літописцеві половецького хана Мічєєвича [5, р. 205; 9, s. 255]. Згідно Я. Длугоша, кочівники тоді заради помсти багатьох четвертували, спалили, покалічили, позабирали в полон: “Коли під час битви загинув половецький хан Мічєєвич, половці заради помсти нанесли багато нещастя Галицькій землі. Частину четвертували, інших вбили, спалили і покалічили, багато забрали назавжди до полону” (“In cuius oppugnatione dum Polowczonum dux Miczeyewicza superne occisus est, in ducis autem sui ulcionem Polowczi multa et execranda mala Haliczien-sium terre intulerunt, scindendo quosdam Halicziensium in quatuor partes, ceteros occidendo, exurendo, mutilando et plurimos in perpetuam abducendo servitutem”) [5, р. 205; 9, s. 255]. Хроніст до дрібниць розповів про дії половців у Галичі, військо яких, за його словами, вдвічі переважало за кількістю союзні війська угорців та поляків [5, р. 205; 9, s. 258].

Цей пасаж не відображений в літописах. Ще М. Грушевський вважав, що Мстислав здійснив два походи на Галич, перший з яких не висвітлено руськими джерелами [18, с. 35]. За словами Г. Лябуди, для цілого ряду згадок Я. Длугоша, втім повідомлення 1208 р., властивими є головні герої угорці й поляки, а Галицька земля – лише театр військових подій [11, s. 53]. Повертаючись до імені згаданого ним хана Мічєєвича (*Miczeyewicz*), не викликає підозри його вживання в типовому для літописання руському: частка слова “-евич” в писемній традиції східного слов’янства означала належність до роду, ім’я, патронім. Тобто Мічєєвич – “син Мічєя” (“*Micze*”). “Композиція Угорських хронік XIV ст.” 1290 роком нотує вбивство палатина “*Mize*” (“*Myze, Mirze*”) [1, р. 474]. Однак, навіть припущення існування зв’язку між цими іменами не дає відповіді на питання про джерело інформації для Я. Длугош в даному конкретному випадку. Не виключено, що рід Мічєя був відомий і на Русі, і в середньовічній Угорщині, хоча й не занотований у джерелах XIII ст.

Можливо, повідомлення, наведені Я. Длугошем, кореспондуються з інформацією Іпатіївського літопису про події 20-х рр. XIII ст. В цей час половці неодноразово фігурують у війську Мстислава Мстиславовича, як зокрема, в подіях 1217 (1220) р. при спробі князя Данила Романовича (1201–1264) за допомогою свого тестя захистити Волинь від ворожих нападів: “не бѣ бо има помощи ни ѿ кого же развѣ ѿ Ба дондеже приде Мьстиславъ с Половци” [19, стб. 736]. Успішність дій зятя спричинила подальшу організацію князем Мстиславом походу проти угорців на Галич. Описуючи хід кампанії, літописець епізодично згадував й половців. На цьому тлі ми погоджуємося з думкою українського вченого Олександра Головка (* 1952) про таку “скуність” “половецьких сюжетів”, адже літописця головню цікавили дії руських князів [17, с. 64]. І це зрозуміло. Адже згідно висновків Миколи Котляра (* 1932), головною ідеєю Галицько-Волинського зводу була апологія князівської влади Романовичів, та їхня боротьби з внутрішніми та зовнішніми ворогами [21, с. 6].

Однак, маємо підстави вважати, що половці брали безпосередню участь в облозі і штурмі князем Мстиславом Галича 1219 р. Хоча літописець безпосередньо при захопленні міста їх не нотує (“и побѣдившоу же Мьстиславоу поиде к Галичю бившимъ же са имъ в врата граднаѣ”) [19, стб. 738], він згадує номадів у сутичці з військами угорського воєводи Філі [19, стб. стб. 737], котрого “король Галичини” Коломан (*Colomanus*, 1208–1241) відправив назустріч військам, що підбиралися до міста [19, стб. 737; 24, с. 249; 25, с. 203].

Воскресенський літопис під 1220–1221 рр. також засвідчує участь половців у поході князя Мстислава на Галич, акцентуючи, що після полуденної облоги міста ті “[...] разыдошися по земли воевать, и много зла сотвориша, города и села пожгоша, и много полонъ взявше поидоша” [22, с. 128]. У Я. Длугоша вищенаведені події літописів внесені до “*Анналів*” та датовані 1209 р. Авторів було властиво проставляти хро-

нологію на свій розсуд [13, s. 13]. Він, зокрема повідомив про прихід на Русь угорського короля разом з князем Лешком Білим (*Lesthko Albus*, 1186–1227), про перебіг битви під Галичем, де Мстислава Мстиславовича підтримали половці, військо котрих “вдвічі перевищувало” польсько-угорські сили, та про ув’язнення Коломана [5, p. 257–261; 9, s. 206–209].

Характерно, що Я. Длугош багато уваги приділив ходу битви угорсько-польських сил з русько-половецькими військами під містом, про що скупі свідчать літописи, водночас не наводячи жодних свідчень про інші тогочасні події на Русі [5, p. 257–261; 9, s. 206–207; 19, стб. 736–738]. Відтак джерело занотованих подій для польського хроніста походило не з володінь Рюриковичів, а з протилежної воюючої сторони. Польський автор повідомив, що після полонення угорського воєводи, “угорці впали духом, а половці вирізали їх всюди, бо ті не мали можливості ні воювати, ні втекти, бо русь і половці оточили їх” (“*Pallatino enim capto Hungari et Haliczienses animos remiserant passim-que a Polowczis trucidabantur, quoniam neque dimicandi neque fugiendi illis poterat esse facultas, Ruthenis et Polowczis undique circumfusi*”) [5, p. 207; 9, s. 259]. Помітно, що автор віддає номадам вирішальну роль у розгромі угорців, тоді як літопис в цьому контексті степовиків навіть не згадав [19, стб. 737]. Припускаємо, що “половецькі” сюжети Я. Длугоша, датовані 1208–1209 рр. торкаються подій, відображених Іпатіївським літописом 1219–1221 рр. Отже, інформація, одержана ним із “*Втраченої хроніки*” зі змістового погляду суттєво доповнює літописні дані.

В результаті аналізу 46-ти “половецько-куманських” записок “*Анналів*” Яна Длугоша нами встановлено, що 33 з них перегукуються з руськими літописами, 5-ро – кореспондуються з угорським джерелом, 2 взяті з “*Чеської хроніки Пулкави*”, 2 – із “*Втраченої хроніки*”, 2 – із польського історіописання XII–XIII ст., 2 – з “*Рочника Траски*” XIV ст. (таблиця № 2). Відповісти однозначно, чи користувався автор безпосередньо декотрими з них (чи з не уцілілих наразі протографів або інших списків) складно. Достеменно зрозумілою є спільність інформації перелічених наративів та “*Анналів*”, що у свою чергу суттєво применшує цінність праці польського автора, як автентичного, у даному конкретному випадку, джерела. Його творець слабо орієнтувався у походженні та історії половців-куманів.

Виняток становлять лише унікальні короткі за змістом повідомлення “*Втраченої хроніки*”, аналоги котрим не “читаються” ніде інде. Тому, розглядаючи “*Анналі*” як джерело до історії номадів, слід враховувати, що основний матеріал з цієї теми скомпільований, містить перекручені й додумані Я. Длугошем свідчення, які підкреслюють поверховість його знань про досі невідомий йому народ, не так часто занотований на сторінках праць попередників.

Таблиця 1

Приклади аналогії текстів про половців у Іпатіївському літописі та “*Анналах*” Яна Длугоша

Іпатіївський літопис	“ <i>Анналі</i> ” Яна Длугоша
<p>“Придоша Половци первое на Руськую землю воевать Всеволодь же изыиде противу имь мѣца феврала въ в’ днѣ и бившимьса имь побѣдиша Всеволода и воевавшѣ ѿидиидоша И се быс’ первое зло на Руськую землю ѿ поганыхъ безбожныхъ врагъ быс’ же князь ихъ Сокаль”</p>	<p>“<i>Gentiles et barbari, vocati Polowczy, veniunt hostiliter contra Wszewoldum duces Russie de Pereaslaw et initocertamine vincunt Wszewoldum et exercitum eius [secund di Februarii], obtentaque Victoria cum duce suo dicto Szekal crudelissima vactacione in ducatum suum grassantur. [Nec autem clades primarium fuit malorum, que tunc primum et expost passa est terra Russie a Polowczis]</i>”.</p>

<p>“И великий Бѣ вложил жалость великую оу Половцѣ и страхъ нападе на на и трепеть ѿ лица Русьскихъ вои и дрѣмахусамѣ и конемъ ихъ не баше спѣха оуногахъ . Русь же с весельемъ на конихъ и пѣши потекоша к нимъ Половци же видивше оустремленье Руское на сѧ недоступивше погѣгоша передь Рускими князи наши же погнаша сѣкуще æ”</p>	<p>“Immisit Divinitas pavorem etterrorem in illos, et occupati trepidacione et pavore, antequam in congressum cum Ruthenis venirent, non ipsi modo, sed et equi eorum cespitare memoremque quendam pre se ferre ceperunt. Ruthenis econtra ordinate et cum magna alacritate, equis etiam eorum in leticiam effuses ad prelium prodeuntibus Polowczy solo eorum conspectu perculti et debellati, pugna ommissa, terga vertunt”</p>
<p>“И вѣставъ Бонакъ ѿѣха ѿ рати и поча выти вольчьски и ѿвыса ему волкъ и начаша мнози волци выти Бонакъ же приѣха повѣда Давыдови æко побѣда”</p>	<p>“Et ululate edito lupis concurrentibus et vicissitudinarium ululatum reddentibus Bonyak ad suos in castra reverses, armati illos et certam sperare ex signo, quod ex luporum ululate acceperat, iubet victoriam”</p>
<p>“Половци же вжасошасѧ ѿ страха . не възмогоша и стага поставити . но побѣгоша хватаючи конии”</p>	<p>“Qui timore grandi consternati neque acies constituere aut expedire neque in ordines ire poterant”</p>

Таблиця 2

Перелік “половецько-куманських” записок Яна Длугоша та їхні відповідники в інших джерелах

№ з/п	Рік повідомлення Яна Длугоша	Ті ж події в інших джерелах
1.	997 р.	6500 (992) р. Лаврентіївський літопис 6501 (993) р. Іпатіївський літопис
2.	1009 р.	6526 (1018) р. Іпатіївський та Лаврентіївський літописи
3.	1058 р.	6569 (1061) р. Іпатіївський та Лаврентіївський літописи
4.	1059 р.	6576 (1069) р. Іпатіївський та Лаврентіївський літописи
5.	1076 р.	6586 (1078) р. Іпатіївський літопис
6.	1077 р.	6587 (1079) р. Іпатіївський літопис
7.	1081 р.	1086 р. “Композиція угорських хронік XIV ст.”, “Хроніка з Буди”, “Хроніка Угорців” І Турочі,
8.	1081 р.	6600 (1092) р. Іпатіївський літопис
9.	1085 р.	6601 (1093) р. Іпатіївський та Лаврентіївський літописи
10.	1087 р.	6602 (1094) р. Іпатіївський та Лаврентіївський літописи
11.	1089 р.	6603 (1095) р. Іпатіївський та Лаврентіївський літописи
12.	1091 р.	6604 (1096) р. Іпатіївський та Лаврентіївський літописи
13.	1094 р.	6605 (1097) р. Іпатіївський літопис

14.	1094 р.	6607 (1099) р. Іпатіївський літопис
15.	1100 р.	6609 (1101) р. Іпатіївський та Лаврентіївський літописи
16.	1101 р.	“Польська хроніка” Галла Аноніма, “Польська хроніка” Вінцентія Кадлубка
17.	1103 р.	6610 (1102) р. Іпатіївський літопис
18.	1106 р.	6612 (1104) р. Іпатіївський літопис
19.	1107 р.	6614 (1106) р. Іпатіївський літопис
20.	1112 р.	6619 (1111) р. Іпатіївський літопис
21.	1126 р.	6634 (1126) р. Іпатіївський літопис
22.	1139 р.	6644 (1136) р. Іпатіївський літопис
23.	1154 р.	6660 (1152) р. Іпатіївський та Лаврентіївський літописи
24.	1158 р.	6662 (1154) р. Іпатіївський літопис
25.	1170 р.	6676 (1168) р. Іпатіївський літопис
26.	1171 р.	6677 (1169) р. Лаврентіївський літопис
27.	1182 р.	“Польська хроніка” Вінцентія Кадлубка, 1182 р. “Великопольська хроніка”
28.	1184 р.	6685 (1177) р. Іпатіївський літопис
29.	1194 р.	6692 (1184) р. Іпатіївський літопис, 6693 (1185) р. Лаврентіївський літопис
30.	1194 р.	6693 (1185) р. Іпатіївський літопис 6694 (1186) р. Лаврентіївський літопис
31.	1198 р.	6703 (1195) р. Лаврентіївський літопис
32.	1202 р.	6711 (1203) р. Лаврентіївський літопис
33.	1205 р.	6713 (1205) р. Лаврентіївський літопис
34.	1208 р.	“Втрачена хроніка” XIII ст.
35.	1209 р.	“Втрачена хроніка” XIII ст.
36.	1212 р.	6731 (1223) р. Лаврентіївський літопис 6732 (1224) р. Іпатіївський літопис
37.	1218 р.	6736 (1228) р. Іпатіївський літопис
38.	1225 р.	6743 (1235) р. Іпатіївський літопис
39.	1252 р.	“Чеська хроніка Пулкави” XIV ст.
40.	1253 р.	“Чеська хроніка Пулкави” XIV ст.
41.	1281 р.	1281 р. “Рочник Траски”, 1285 р. “Композиція угорських хронік XIV ст.”, “Хроніка з Буди”
42.	1282 р.	1282–1283 рр. Іпатіївський літопис, 1285 р. “Рочник Траски”
43.	1282 р.	1262 р. “Композиція угорських хронік XIV ст.”, 1270 р. “Хроніка з Буди”
44.	1285 р.	1285 р. “Рочник Траски”
45.	1285 р.	1285 р. “Хроніка з Буди”
46.	1291 р.	1290 р. “Хроніка з Буди”

1. Chronici Hungarici compositio saeculi XIV / [praef., textum rec., annotat. A. Domanovszky // Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum (далі – SRH): in 2 v. / [edendo opera praefuit I. Szentpétery.] – Budapestini : Academia Litter. Hungarica atque Societate Histor. Hungarica in partem impensarum venientibus Typographiae Reg. Universitatis Litter. Hung. Sumptibus, 1937. – V. 1. – 217–506 p.

2. Bobrzyński M. Jan Długosz. Jego życie i stanowisko w piśmiennictwie / M. Bobrzyński, S. Smolka. – Kraków : PAU, 2015. – 348 s.
3. Dąbrowski J. Dawne dziejopisarstwo polskie : do roku 1480 / J. Dąbrowski. – Wrocław : PAN, 1964. – 267 s.
4. Ioannis Dlugossi. Annales seu cronicae incliti regni Poloniae / Dlugossi Ioannis. – Lib. 1–2 / [ed. Curavit et scripsit I. Dąbrowski ; textum recensuit atque praefatione instruxit V. Semkowicz-Zaremba ; comment. conferunt C. Pieradska, B. Modelska-Strzelecka]. – Varsaviae : PWN, 1964. – 466 p.
5. Ioannis Dlugossi. Annales seu cronicae incliti regni Poloniae / Dlugossi Ioannis. – Lib. 5–6 / [consilium ed. S. Budkowa et al. ; textum recensuit Danuta Turkowska ; comment. confecit. C. Pieradska]. – Varsaviae : PWN, 1973. – 431 p.
6. Ioannis Dlugossi. Annales seu cronicae incliti regni Poloniae / Dlugossi Ioannis. – Lib. 7–8 / [consilium ed. S. Budkowa et al. ; textum recensuit et ed. curavit D. Turkowska ; comment. confecit C. Pieradzka]. – Varsaviae : PAU, 1975. – 431 p.
7. Jan Długosz: jego życie i stanowisko w piśmiennictwie / M. Bobrzyński, St. Smolka. – Kraków : PAU. – 2015. – 348 s.
8. Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego / J. Długosz ; [red. i wstępem opatrzył J. Dąbrowski ; tekst łac. ustaliła i przedm. zaopatrzyła W. Semkowicz-Zarembina ; koment. do tekstu pol. oprac. K. Pieradska i B. Modelska-Strzelecka ; tekst pol. przejrzał M. Plezia]. – Warszawa : PWN, 2009. – Ks. 1–2. – 448 s.
9. Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego / J. Długosz ; [kom. red.: Z. Kozłowska-Budkowa et al. ; oprac. tekstu łac.: D. Turkowska, M. Kowalczyk ; przekł. na jęz. pol. J. Mrukówna ; red. i koment. K. Pieradska]. – Warszawa : PWN, 2009. – Ks. 5–6. – 398 s.
10. Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego / J. Długosz ; [kom. red. : Z. Kozłowska-Budkowa et al. ; oprac. tekstu łac.: D. Turkowska i M. Kowalczyk ; przekł. na jęz. pol. J. Mrukówna ; red. i koment. K. Pieradzka]. – Warszawa: PAU, 2009. – Ks. 7–8. – 423 s.
11. Labuda G. Zaginiona kronika z pierwszej połowy XIII wieku w Rocznikach Królestwa Polskiego Jana Długosza: próba rekonstrukcji / G. Labuda. – Poznań : Wyd-wo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, 1983. – 308 s.
12. Perfeckij E. Historia Polonica Jana Długosze a ruske letopisectvi / E. Perfeckij. – Praga : Nákladem Slovanského ústavu-v komisi nakladatelství 'Orbis, 1932. – 120 s.
13. Semkowicz A. Krytyczny rozbiór Dziejów polskich Jana Długosza : do roku 1384 / A. Semkowicz. – Kraków : NAU, 1887. – 406 s.
14. Solicki S. Metoda pracy nad dziejami obcymi w Annales Poloniae / S. Solicki // *Studia Źródłoznawcze*. – 1977. – T. XXII. – S. 105–109.
15. Solicki S. Źródła Jana Długosza do problematyki czeskiej / S. Solicki. – Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973. – 129 s.
16. Zeissberg H. Dziejopisarstwo polskie wieków średnich / H. Zeissberg. – Warszawa : Skład Główny w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1877. – T. 2. – 304 s.
17. Головка О. Б. Половецький фактор у політичному розвитку Південно-Західної Русі (остання третина XII – перша половина XIII ст.) / О. Головка // *Східний світ. The world of Orient*. – К., 2004. – № 1. – С. 60–72.
18. Грушевський М. Історія України-Руси : у 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. – К. : Наук. думка, 1992. – Т. 3. – 1993. – 592 с.
19. Ипатьевская летопись // ПСРЛ ; [с предисл. Б. Клосса]. – М. : АРК, 1998. – Т. 2. – Изд. 5. – 938 стб.
20. Клосс М. Б. Русские источники I–VI книг *Анналов Яна Длугоша* / М. Клосс // *Древняя Русь в "Польской истории" Яна Длугоша* / [ред. Н. Щавелева]. – М. : Памятники исторической мысли, 2004. – С. 47–52.
21. Котляр Н. Ф. Идеино-политическое кредо Галицко-Волынского свода / Н. Котляр // *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*. – 2005. – № 4. – С. 5–13.
22. Летопись по Воскресенскому списку // ПСРЛ. – М. : АРК, 2001. – Т. 7. – 260 с.
23. Лимонов Ю. А. Культурные связи России с европейскими странами в XV–XVII вв. : автореф. на соискание уч. степени д-ра / Ю. А. Лимонов. – М. : Изд-во АН СССР, 1978. – 37 с.
24. Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси / В. Пашуто. – М. : Наука, 1968. – 474 с.
25. Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси / В. Пашуто. – М. : Изд-во АН СССР, 1950. – 332 с.
26. Тихомиров М. Н. Русский летописец в "Истории Польши" Яна Длугоша / Н. Тихомиров // *Исторические связи России со славянскими странами и Византией*. – М. : Наука, 1969. – С. 226–238.
27. Шахматов А. Разыскания о русских летописях / А. Шахматов. – М. : Академический Проект ; Жуковский ; Кучково Поле, 2001. – 880 с.

Стаття посвячена походженню повідомлень о половцях-куманов в "Анналах" польського наратора XV в. Яна Длугоша. Исследована связь информации компиляции автора с другими средневековыми источниками. Определена ценность длугошевых свидетельств для изучения истории половцев, а также их взаимоотношений с Русью, Венгрией и Польшей.

Ключевые слова: половцы, куманы, Ян Длугош, источник, связь, летопись, "Исчезнувшая хроника".

The article is focused on the origins of the reports about Polivtsi-Cumans, which appears in the "Annales" written by John Dlugosh. Analyzed connection between facts given in compilation and other medieval sources. Confirmed usefulness of information provided by Dlugosh for studying history of Polovtsi and their relationship with Rus', Hungary and Poland.

Keywords: Polovtsi, Cumans, John Dlugosh, source, connection, chronicle, "The Lost Chronicle".

УДК 94 (100): 94 (477.83/.86): 614.885

ББК 63.0

Олег Олійник

ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ОКУПОВАНІЙ РОСІЙСЬКОЮ АРМІЄЮ ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

У статті висвітлено діяльність організації Червоного Хреста на територіях Галичини, які були захоплені російською армією в період Першої світової війни (1914–1918 рр.). Проаналізовано історичні умови роботи цієї організації, висвітлено заходи здійснені Червоним Хрестом для вирішення проблеми медичного і гуманітарного забезпечення місцевого населення, біженців та російських військ Південно-Західного фронту.

Ключові слова: Галичина, Червоний Хрест, Південно-західний фронт, біженці, госпіталі, етапні лазарети, рухомі лазарети.

Перша світова війна, що характеризувалася небаченою до того кількістю людських жертв і масштабами руйнувань викликала потребу організації надання медичного і гуманітарного забезпечення у значно більших, ніж під час попередніх військових конфліктів обсягах. Надання такої допомоги потребували, як військові на фронтах, так і мирне населення. Ці проблеми також постали і на захоплених російською армією територіях Галичини. Однією з перших організацій, що намагалася вирішити такі питання був Червоний Хрест.

Ця проблематика в означених хронологічних і територіальних рамках є не достатньо висвітлена в історичних працях. Проте, слід відзначити ряд досліджень сучасних істориків присвячених діяльності Російського Товариства Червоного Хреста в період Першої світової війни в цілому та окремим аспектам його роботи. Серед них, зокрема, статті В.О. Ореховського "Діяльність Російського Червоного Хреста по організації медичної, харчової та санітарно-епідемічної допомоги пораненим військовим у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.)" [12], "Російське Товариство Червоного Хреста та допомога цивільному населенню у роки Першої Світової війни (1914–1918 рр.)" [14], "Російське Товариство Червоного Хреста та медико-соціальна реабілітація жертв Першої Світової війни" [15], "Діяльність Російського Товариства Червоного Хреста у 1917–1921 рр." [13] і "Діяльність Російського Товариства Червоного Хреста по евакуації поранених та хворих з передових позицій у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.)" [11] та дисертаційні дослідження О. В. Чистякова "Організаційний устрій і діяльність Російське Товариство Червоного Хреста в роки Першої Світової війни (1914–1918 рр.)" [21] і В. О. Соколової "Російське Товариство Червоного Хреста (1876-1918 рр.)" [18].

Ще до початку бойових дій на територіях прилеглих до Галичини російське військове командування сформувало проти Австро-Угорщини Південно-Західний фронт, який мав довжину понад 400 кілометрів. Головнокомандувачем арміями Південно-Західного фронту було призначено командувача Київського військового округу М.І. Іванова [4].